

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

subgrouping? Wanneer plaats je een bepaalde interactie als fenomeen van de autoriteitsfase en wanneer in de intimiteitsfase? Agazarian constateert deze puzzels niet en biedt daarbij dus ook geen hulp.

Systeemtheoretisch past dit boek het best in de traditie van de cybernetica van de eerste orde (Boeckhorst, 1997) met de therapeut als deskundige wiens visie op problemen meer 'waar' is dan die van de leden van het systeem. De problematiek van de groepsleden past Agazarian immers in het fasenmodel in en het model is mede psychoeducatief; men leert hoe de principes van SCT op het eigen leven toe te passen.

Ondanks deze bedenkingen is het boek grotendeels prettig geschreven. Het eerste deel, als een speurtocht naar de basis van het model, maakt van ons een benieuwde lezer. Het tweede deel is voor de groepspsychotherapeutische lezer deels vernieuwend, deels bekend. Dit deel is wisselend van kwaliteit en niet altijd even helder in zijn begripsomschrijvingen, bijvoorbeeld van (de verschillen tussen) frustratie, geprikkeldheid en agressie. De uitwerking van de theorie in de transcripties van groepszittingen biedt de groepspsychotherapeut een mooi inzicht in hoe het werkt. Als pluspunt is verder nog te noemen dat

Agazarians groepsbehandeling sterk gestructureerd is en het regressiegevaar sterk inperkt. Het model geeft ruimte aan menselijke en toch beladen en schaamtevolle onderwerpen zoals de ander terug willen pakken en de ander tot zondebok willen maken.

Wat ik miste was de ontwikkeling van de groepspsychotherapie in de laatste decennia. Agazarian zet zich af tegen de non-directieve, psychodynamische groep met een achteroverzittende therapeut met veel aandacht voor het verleden, terwijl er de laatste decennia veel diversiteit in de groepspsychotherapie is ontstaan op de schaal van ondersteunend naar inzichtgevend voor verschillende doelgroepen. Ik miste ook de aansluiting met de recentere ontwikkeling van de systeemtheorie. Dat valt ook op in de literaturopgave, waarin nog maar een enkel boek van na de jaren tachtig voorkomt.

Toch, een boek dat de moeite waard is om te lezen, van een vakvrouw die veel te vertellen heeft.

Henk Trip

Literatuur

Boeckhorst, F. (1997). Meervoudige Perspectieven. *Systeemtherapie*, 9(1), 15-49.

SELF IN RELATIONSHIPS. PERSPECTIVES ON FAMILY THERAPY FROM DEVELOPMENTAL PSYCHOLOGY

A. Johnsen, R. Sundet & V.W. Torsteinsson (2004). London: Karnac Books, ISBN 1-85575-951-9, pp. 326

De auteurs, klinisch psychologen/systeem-

therapeuten uit Oslo, zijn van oordeel dat gezinstherapie gebaat is bij kennis over de ontwikkeling van kinderen. De theoretische onderbouwing van de gezinstherapie is volgens hen tot op heden eerder formeel dan inhoudelijk geweest. Gezinstherapeuten negeren vaak ontwikkelingstheorieën omwille van hun gerichtheid op pathologie en hun gebrek aan aandacht voor relationele

en contextuele factoren. De ontwikkelings-theorie van Stern (2000) daarentegen is relationeel. Gewapend met deze op onderzoek gebaseerde theorie herbekijken de auteurs hun therapeutisch werk.

Het eerste hoofdstuk is gewijd aan een korte beschrijving van Sterns theorie, die vooral is ontstaan vanuit de observatie van kinderen en de klinische praktijk met hen. Stern neemt hierbij een en-en perspectief in: het zelf ontwikkelt zich in relaties en door het zelf ontwikkelen zich relaties. De baby participeert vanaf de geboorte reeds actief in de vorming van zijn relaties. Dit in relatie staan vormt het 'zelf'. Het zelf beschrijft Stern als een vermogen om in relatie te treden met anderen. Hij onderscheidt verschillende vormen van zelfervaring (*senses of self*) die zich weliswaar door de tijd heen ontwikkelen, evenwel zonder dat de eraan verbonden ervaringen beperkt worden tot een bepaalde levensfase. Ervaringen zoals autonomie en afhankelijkheid worden volgens Stern niet gevormd in bepaalde fasen. Het zijn eerder ervaringen voor het leven die steeds opnieuw opduiken.

Het tweede hoofdstuk is gewijd aan reflecties over de betekenis van het 'zelf'. Bestaat er een zelf onafhankelijk van de taal ('essentialistische positie') of bestaat het zelf enkel in de taal ('relativistische positie')? De wat zware filosofische bedenkingen worden lichter gemaakt door ze te koppelen aan een klinische casus van een adolescent die zich afvraagt wie ze is. Bestaat zij ook onafhankelijk van de relaties waarin ze leeft? Is het zelf dat gevormd wordt binnen die relatie dan een vorm, iets? Of is het concept van een zelf enkel een sociaal geconstitueerd concept? Is het zelf een ding, een plaats, of een perspectief? Binnen een ontwikkelingsgerichte kijk zien de auteurs een mogelijkheid

om de of-of vraag te overstijgen. Stern onderscheidt ook een preverbaal zelf. Het kind met dit preverbale zelf herkent narratieve structuren vooraleer het die zelf talig kan uiten. Dit erkennen vindt plaats in relatie met anderen.

Het derde hoofdstuk behandelt op dezelfde wijze intersubjectiviteit. Kunnen we onze ervaringen met anderen delen? Ook als we nooit hetzelfde perspectief op de ervaring kunnen innemen? Een dertienjarige die zich niet begrepen voelt door moeder stelt hier belangrijke (theoretische) vragen. Hoe kan een ander mij begrijpen? Hoe weet ik dat ik niet alleen ben met mijn ervaring? De filosofie van Husserl (subjectiviteit is eerst), Buber en Merleau-Ponty (relatie is eerst) worden verdiept door de positie die intersubjectiviteit inneemt in het huidige ontwikkelingspsychologische onderzoek. Doch ook hier worden wij er op gewezen dat de term intersubjectiviteit verschillende betekenissen kan hebben. Met dit hoofdstuk wordt het theoretische overzicht afgesloten.

Na dit theoretische deel wordt in de volgende hoofdstukken een beeld geschetst van een mogelijke relatiegeoriënteerde therapie. Hoofdstuk vier besteedt aandacht aan de plaats van gevoelens in therapie, met Sterns opvattingen als uitgangspunt. Stern maakt een onderscheid tussen twee soorten of typen van gevoelens. Een type valt samen met wat wij gewoonlijk gevoelens noemen (vreugde, woede, ...). Dit eerste type noemt hij categorisch affect. Daarnaast onderkent hij 'vitaliteitaffect', wat verwijst naar de wijze waarop ervaringen en categorische affecten een verloop kennen, een patroon vertonen. In de interpersoonlijke omgang spelen emoties een centrale rol. Niet enkel door inhoudelijk in te leven (empathie) maar ook door afstemming van emoties.

Hoe de baby zijn emoties afstemt op de omgeving (opwinding, rust, ...) is vooral verbonden met vitaliteitsaffecten.

Het vijfde hoofdstuk stelt vragen omtrent tijd en ervaring in de constructie van een narratief. De relatie tussen het individu en het systeem en tussen individuele en gedeelde ervaringen vormt de kern van het zesde hoofdstuk. Zoals hierboven beschreven beperkt Stern kernthema's (eenzaamheid, autonomie, uitsluiting, ...) niet tot een bepaalde ontwikkelingsfase. Door deze thema's te vatten in een metafoor en die te verbinden aan zelfervaringen wordt volgens de auteurs inspiratie aangereikt voor de inhoud van de therapeutische conversatie.

In het zevende hoofdstuk brengt Sundet ons door het hanteren van de verschillende door Stern beschreven zelfervaringen (*senses of self*) een frisse kijk op het werken met adolescenten. Mooi is hoe hij hun 'onbereikbaarheid' en 'ongemotiveerdheid' beschrijft als een weerspiegeling van een (verbale) therapeutische praktijk eerder dan als een eigenschap van de adolescenten. De auteur vervolgt met een tekst die reflecteert op de wijze waarop verschillen tussen *siblings* vorm krijgen. In dit hoofdstuk en in het volgende, dat gedachten rond eetproblemen onder woorden brengt, wordt het theoretische werk van Dunn omtrent *sibling*relaties gekoppeld aan een ontwikkelingsgerichte visie. Hiermee eindigt het tweede, klinische deel van dit boek.

Het derde deel toont ons een verzameling reflecties over therapie. Sundet pleit voor conceptformatie op het lokale niveau, voor het ontwikkelen van lokale kennis in relatie met de patiënt. Lokale kennis staat voor concepten die samen met en voor de cliënten ontwikkeld worden. Soms schiet de algemene theoretische kennis namelijk tekort.

Lokale kennis lijkt verwant aan *tacit knowledge* (impliciete kennis) zoals die ook naar boven gehaald wordt in het werk van White.

In een volgend hoofdstuk verbindt Sundet zijn theoretische vragen aan diverse theoretische tradities. Hij stelt het woord dilemma voor om die ervaring aan te geven waar tegengestelde elementen niet moeten worden opgelost maar naast elkaar in spanning blijven bestaan. We komen van een opvatting waar betekenis en inhoud van ondergeschikt belang waren voor het patroon en evolueerden naar een gezinstherapie waar betekenis centraal staat. Het actuele dilemma in gezinstherapie lijkt hem dan ook betekenis – geen betekenis. Het is niet onmiddellijk duidelijk waartoe het handhaven van dit dilemma leidt. Sundet lijkt te suggereren dat het 'woordeloos' samenzijn een verbinding zou kunnen vormen.

De laatste twee theoretische hoofdstukken hebben een ethische inclinatie. Zij behandelen onder andere de begrippen kennis en waarheid en komen tot de conclusie dat onze therapeutische omgang met deze begrippen ethisch gestuurd wordt. Kennis en waarheid beïnvloeden altijd de kwaliteit van de relatie waarbinnen ze worden gevormd en gebruikt. In een laatste hoofdstuk volgen we de vraag hoe we ons ethisch handelen als hulpverlener kunnen denken vertrekkende van een relationeel zelf. Vele richtlijnen zijn immers gestoeld op een op zichzelf staand individu en benadrukken dus eerder autonomie dan in relatie staan.

Dit boek vraagt tijd om te lezen en om door te denken. Het kwam mij moeilijk, soms verwarrend over. Ik weet niet waar daarvoor de verantwoordelijkheid ligt. Bij de moeilijke teksten, het zware Engels of mijn beperkte filosofische scholing. De opbouw van een hoofdstuk rond een vraag zonder

aanwijzingen voor een door de auteur geprefereerd antwoord (zoals in de hoofdstukken vier, vijf en zes) draagt er zeker toe bij. De verwijzingen naar enkel in Noorwegen gekende teksten en auteurs vergemakkelijken het begrijpen niet. De aankondiging dat het boek gebaseerd is op het werk van Stern, inclusief zijn voorwoord, in combinatie met hoofdstukken waarin zijn theorie amper een rol speelt, draagt niet bij tot eenheid van het boek. De stukken van Sundet daarentegen zijn helder en meeslepend. Zo toont hoofdstuk zeven over adolescenten dat het ook anders kan. Dit stuk maakt het boek de moeite waard. Hier wordt theorie echt aan praktijk gekoppeld, met een voelbare, rijke praktijkervaring en heldere voorbeelden. Vooral het aantonen van mogelijkheden voor niet-verbale 'therapie' met adolescenten en verhelderende verklaringen voor fenomenen die we allemaal ontmoeten in onze contacten met deze leeftijdsgroep, spreken aan. Sundet helpt ons om via de vormen van zelfervaring die preverbaal zijn, beschrijvingen te vinden voor interacties op non-verbaal vlak.

Dit boek toont zich dus wat onevenwichtig. Niet alle stukken zijn even sterk. De stijl van de verschillende auteurs loopt erg uiteen. Samenhang is te vinden in de aandacht voor de microprocessen die relaties en het innerlijke beeld vormen. Sterk is ook de vaak terugkerende opbouw rond een casus en de vragen die deze oproept. Theorie gekoppeld aan praktijk. Therapie en het leven worden 'gemaakt' in de spanning tussen de ervaring en de betekenis. De individuele beleving van de gezinsleden krijgt in dit boek dan ook een prominente plaats. Een aantal van de auteurs maakt een expliciete verbinding met de hedendaagse psychoanalyse en voegt zich hiermee bij andere auteurs binnen ons vakgebied. De vele verwijzingen naar het werk van Stern slaagden er wel in mij nieuwsgierig te maken om de originele teksten te gaan opzoeken.

Lieven Migerode

Literatuur

D. Stern (2000). *The interpersonal world of the infant: a view from psychoanalysis and developmental psychology*. New York: Basic Books.

EERT UW VADERS EN UW MOEDERS: OPVOEDPROBLEMEN NADER VERKLAARD

Alice van der Pas (2005). *Handboek Methodische Ouderbegeleiding*, deel 3. Amsterdam: Uitgeverij SWP, ISBN 90-6665-648-4, 191 pp., € 21,-

Het negendelige *Handboek Methodische Ouderbegeleiding*, dat niet op numerieke volgorde verschijnt, is met de publicatie van deel drie op twee delen na compleet. Het recent verschenen deel vormt de afsluiting

van het theoretische gedeelte, ditmaal theorievorming over problemen in het ouderschap. Zoals we van Alice van der Pas kunnen verwachten, is het duidelijk en didactisch opgebouwd en pakkend geschreven. Op een polemische wijze schetst Van der Pas een heldere kijk op ouderschap, die tot een bescheiden en respectvolle basisattitude van de ouderbegeleider moet leiden en een houvast wil geven voor de doelen en focus van de begeleiding.

De eerste vier hoofdstukken gaan over gangbare misvattingen over kinderen, over